

КАТАЖЫНА
БОНДА

АКУЛЯРНИК

Пераклаў з польскай
Анатоль Брусевіч

Мінск
Выдавец А. М. Янушкевіч
2019

УДК 821.162.1-31
ББК 84(4Пол)-44
Б81

Пераклад з польскай паводле выдання:
Bonda K. Okularnik. Warszawa: Muza, 2015.

Фота на вокладцы: © danm12/Shutterstock.com

The moral right of the author has been asserted

Бонда, К.

Б81 Акулярнік : [раман] / Катажына Бонда ; пер. з пол.
А. А. Брусевіча. — Мінск : А. М. Янушкевіч, 2019. — 754 с.
ISBN 978-985-7210-17-6.

Падзеі дэтэктыўнага рамана вядомай польскай пісьменніцы беларускага паходжання Катажыны Бонды адбываюцца ў падляшскім мястэчку Гайнаўка і наваколлі. У ім некалькі сюжэтных ліній, адной з якіх з'яўляецца трагічная гісторыя забойства ў 1946 годзе некалькіх дзясяткаў сялян-беларусаў жаўнерамі Арміі Краёвай з атрада небезвядомага Рамуальда Райса «Бурага».

«Акулярнік» пасля выхаду ў Польшчы адразу стаў сенсацыяй, здабыўшы шалёную папулярнасць у чытачоў і выклікаў бурную дыскусію ў польскай прэсе. У 2015 годзе здабыў прэстыжную ўзнагароду «Бестселер Эмпік». Перакладзены на шэраг еўрапейскіх моў, паўсюль здабываючы прыхільныя ацэнкі ў крытыкаў і чытацкай аўдыторыі.

**УДК 821.162.1-31
ББК 84(4Пол)-44**

ISBN 978-985-7210-17-6

Copyright © Katarzyna Bonda 2014, 2015
© Брусевіч А. А., пераклад на беларускую мову, 2019
© Афармленне, выданне на беларускай мове.
Выдавец А. М. Янушкевіч, 2019

КОЛЯ
(2000)

На металічным сталі капытамі дагары ляжала парася. Перакрыўлены лыч нагадаў ухмылку — мёртвая свінка нібыта кпіла са свайго распоратага жывата. Мікалай Несцярук скончыў яе патрашыць. Змёў рэшткі вантробаў у вядро, што стала побач, ды адпіхнуў яго нагой. Вядро закруцілася вакол уласнай восі, аднак не перакулілася. Задаволены, ён выцер рукавом з ілба пот. Не хапала яшчэ лішняй уборкі. І так жонка намыліць шыю за разбор парсюкоў у гаражы, дзе яна, зайшоўшы, кожны раз чуе пах крыві. Такой ужо далікатнай зрабілася, як пераехалі ў горад. Толькі паглядзіце на яе. Да мяса кожны ласы, але вась каб рэзаць, разбіраць ды запякаць — гэта няхай іншыя робяць.

Некалі мужчына сам даваў рады з вепруком, трусом або казуляй. А жанчыны нават не думалі клікаць гаспадара, каб управіцца з курыцай. Хапалі за голаў ды клалі на калоду. Сякеру ў хаце заўжды трымалі вострай. Тупая азначала, што гаспадар ні пра што не дбае, бо лайдак і абібок або горкі п'яніца. Праўда, тыя часы даўно мінулі. Цяпер у некаторых дамах няма не тое што малой сякеркі, але і нармальнай адвёрткі. На кожнае глупства людзі выклікаюць «майстра на ўсе рукі». Мікалай заломваў ім тады высмактаныя з пальца цэны.

Хто сёння ведае, што перад тым, як разабраць жывёлу, тую трэба падвесіць на гаку — няхай сцячэ кроў. І каб яна не змарнавалася, сабраць яе ўсю да апошняй кроплі. Часам той юшкі было некалькі добрых рондаляў. На Падляшшы чарніны не рабілі. Падаць тут чорную поліўку азначала аб'явіць вайну, затое крывянка са свежай крыві і кашы ішла пасля разбору свінні на вагу золата.

Перавяліся сапраўдныя мужчыны, бубніў сабе пад нос Мікалай. Зрэшты, хто сёння возьмецца за такую працу, калі «экалагічна чыстыя малочныя парасяты» з найбліжэйшых мясакамбінатаў (чатыры кілі — малы, шэсць сорак — большы) у вакуумнай упакоўцы і з каляровай этыкеткай каштуюць столькі ж, колькі свіння на забой, з якой яшчэ трэба самому дастаць кішкі. Аднак Мікалай быў перакананы, што нават калі фірма гарантуе якасць сваім таварным знакам, завабліваючы эстэтычнымі і смакавымі перавагамі, гэта ўсё адно не зраўняецца з выгадаваным на сваёй бульбе хатнім кабанчыкам. Да таго ж эстэтычныя вартасці былі Мікалаю да душы.

Хутка пачне світаць. Як ні круці, святла ад лямпачкі на сто ватаў недастаткова, каб усё дасканала парабіць. Не хапала памочніка. Калісьці кабана калолі ўдвух. Адзін заганыў доўгую швайку ў самае сэрца жывёлы, другі пераразаў горла. Свіння не паспявала як след завішчаць, а праца ўжо зробленая. Спрактыкаваная рука лішне жывёліну не мучыла. Смерць настае імгненна, калі ведаеш сваю справу. А далей за работу браліся жанчыны — мылі, смалілі, разбіралі мяса. Як не паспявалі, то клікалі суседак, кумак ці старэйшых дочак. Чым хутчэй разбіралася мяса, тым смачнейшымі былі стравы. Ён сам аддаваў перавагу пальцам піханым каўбасам, якія заліваліся ў вядры разагрэтым тлушчам. Яны стаялі потым у каморы ўсю зіму, аж да Вялікадня. Ніколі не плеснелі, як сённяшняя купленая ў краме вяндліна. Іншая рэч, што сапсавацца яны проста не паспявалі. Знікалі з вядра з надыходам свят, нядзель ці з прыездам гасцей. Кожная гаспадыня мела ўласны рэцэпт, які перадавала дочкам разам з іншымі хатнімі таямніцамі. Куды яго дачцэ да такой работы. Ад віду крыві ў Марыёлі падкошваліся ногі, а сама яна пачынала дрыжэць як асінавы лісток.

Добра, што гэтая свінка не такая вялікая. Мікалай адзін даў з ёй рады. Сумняваўся толькі, ці паспее выканаць замову. Пакуль будзе фаршыраваць парася грачнёвай кашай, салям і драмязой, пакуль тое мяса запячэцца, міне добры кавалак часу. Як звычайна, мусіў сам усё дапільнаваць. Вясельнікі

ў накрухмаленых кашулях ужо чакалі. Неўзабаве пад'едзе замоўлены аўтобус ды павязе іх у рэстаран. А работы яшчэ непачаты край.

Раптам нешта грымнула.

Мікалай знерухомеў, прыслухаўся да цішыні. Побач шаша. Пэўна, у кагосьці лопнула шына, падумаў ён ды зноў узяўся за працу. Але калі праз хвіліну пачуў яшчэ тры такія ж гукі, ужо дакладна ведаў, што гэта стрэлы. Лес занадта далёка. Гэта не браканьер.

Ён падышоў да вядра з чыстай вадой. Акунуў туды рукі, акуратна вымыў. Выйшаў з гаража. У шарую гадзіну перад світаннем цяжка было нешта ўбачыць. Ён рушыў напрасткі, праз поле, да шашы. Нікога. Але тыя гукі чуў не ён адзін. У некалькіх дамах засвяціліся вокны. Расчараваны і злы, што траціць дарэмна час, ён павярнуў назад, як раптам заўважыў чыйсьці сілуэт. Нехта бег сагнуўшыся ў тры пагібелі.

— Ратуйце! Людзі! — крычаў ён з апошніх сіл. Потым упаў на калені і болей не падымаўся.

Мікалай пашыбаваў у бок цёмнай постаці. Подбегам не атрымлівалася. Гады ўжо не тыя.

— Хто тут?! — прахрыпеў ён, з цяжкасцю глытаючы паветра. — Што здарылася, чалавеча?

— Забілі, — ледзьве выдыхнуў мужчына. Падняў галаву.

— Пеця? — прамармытаў збянтэжаны Мікалай.

Ён прысеў, расшпіліў пінжак немаладога ўжо мужчыны. Вопратка параненага набрыняла густой слізкай чырванню.

— Хто цябе так?

— Не бачыў, — пачулася ў адказ.

Трапілі, відаць, у жывот. Ён крывавіў, як тая жывёла па забоі. Калібр быў буйны. Паляўнічая зброя? Стрэльба на аленья альбо зуброў. Самапал? Адна куля працяла наскрозь ключыцу, зрабіўшы ў ёй дзірку ажно на два пальцы. Астатнія, хутчэй за ўсё, захраслі ў целе. Мікалай ведаў, што трэба рабіць. Падчас вайны не раз меў справу з агнястрэльнай ранай. Ён сцягнуў з сябе кашулю, парваў яе на шматы і паспрабаваў утаймаваць крывацёк, аднак гэта было не проста. Неякі

час ён змагаўся, ажно ўпрэў. Пот заліваў вочы. Пакуль перавязваў рану, на небе заружавелі першыя промні сонца. Надвор'е зноў будзе добрае.

Мікалай падняўся, каб зараз жа рушыць да найбліжэйшых будынкаў. Ведаў, што на старым млыне ёсць тэлефон. Каб чалавек выжыў, патрэбная тэрміновая дапамога. Але тут паранены ў распачы пацягнуў руку, схапіўся за яго і самкнуў пальцы ў кулак.

— Ратуй яе, Коля, — прашаптаў ён па-беларуску. — Там стаіць машына. У ёй засталася Ларыса. Нежывая.

Мікалай узняў галаву. Разгледзеўся. На шашы не было ніякай машыны.

Гданьск, 2014 г.

З глухім бразгатаннем мішэнь пачала рухацца. Паток паветра ўзняў яе ўверх, быццам змея, што лунае на ветры. Саша ўхапілася за правы ніжні вугал, расправіла мішэнь і палічыла адтуліны ад куль. Ледзь прыкметна ўсміхнулася, але прамаўчала. Ніводнага промаху. Усе шэсць стрэлаў трапілі ў ніжнюю частку мішэні. Так, як яна і хацела. Нападнік абясшкодзаны, але не мёртвы. Яна адклала рэвальвер убок, на невялічкі столік, абабіты лямцам. Высыпала гільзы. Варта не забыцца прыхапіць адну на ўдачу. Не была ў ціры восем гадоў. Цяпер трэба нібыта ўсё пачынаць занова. Але ж гэтаму, як і яздзе на ровары, не развучышыся.

— Неблагая канцэнтрацыя, — пахваліў інструктар. — Дык што, «Глок»? Ці адразу «Калашнікаў»?

Жанчына зняла акуляры. Дужкі, прыціснутыя шумаізаляцыйнымі навушнікамі, рабілі балюча. Старшы камісар Роберт Духноўскі стаяў, абапёршыся аб сцяну, увешаную інструкцыямі «Як абясшкодзіць злачынца», і пахвальна ўсміхаўся. Рукі трымаў у кішэнях джынсаў. У клятчастай кашулі і каўбойскіх ботах ён выглядаў як герой вестэрна. Добра, што нарэшце дадумаўся абрэзаць гэты жахлівы хвост, падумала Залуска. Цяпер у яго кароткія, заўжды ўскудлачаныя валасы. І хоць яны змянілі свой натуральны колер на бляск нержавейкі, ён выглядае маладзейшым, чым тады, калі яны спаткаліся з нагоды забойства Іглы. Працягнуўшы руку па каталог зброі, ён шматзначна прыцмокнуў языком.

— Хацелася б нешта для жаночай рукі, — прабурчала яна. — Штосьці лёгкае.

— «Берэта»? — прапанаваў Дух.

— Няхай будзе. І я паспрабую з большай дыстанцыі.

Яна павярнулася, ацаніла адлегласць. Мішэнь была ледзь бачная, асабліва яе сярэдзіна. Акуляры з'ехалі на нос.

— Іншага адказу я не чакаў, — пачулася з-за яе спіны.

Яна пакруціла галавой, нібыта маці свавольніка, якая сама не разумее, чаму так неразважліва дазваляе сыну пацяшацца з сябе і вадзіць за нос.

— Цябе вельмі лёгка задаволіць, — для прыліку адазвалася яна.

— Памыляешся; але добра, што ты так думаеш, — правакацыйна засмяяўся Дух.

З-за мішэні за імі незадаволена назіраў інструктар.

— Дзесяць метраў — стандартная адлегласць, — павучальным тонам звярнуўся ён да Сашы. — Дваццаць пяць — ужо алімпійская дыстанцыя.

— Раз кліентка настойвае, — перабіў яго Дух і націснуў зялёную кнопку. Мішэнь ад'ехала да сцяны. Інструктар вярнуўся да свайго століка.

На суседняй пляцоўцы малады мужчына ў вайсковых чаравіках і вінтажнай дызайнерскай футболцы раз за разам валіў з «Калаша». Сваёй чаргі ніяк не мог дачакацца яго сын — падлетак гадоў трынаццаці. Жонка — з блакітнымі дрэдамі, зробленымі з шарсцяных нітак, не надта апранутая, але і не голая, бо на яе цэле густа красаваліся фрэскі каляровых татуіровак, — услухоўвалася ў бразгат, з якім на падлогу падаў металічны каскад гільзаў. Наведванне ціра не выклікала ў яе эмоцый. Муж, мусіць, не першы раз прымушаў яе браць удзел у сваім шоу. Жанчына штохвіліны вымала бляск для вуснаў і нервова мазалася ім. Рэшту часу яна ўзіралася ў кончыкі сваіх фіялетавых ботаў на велічэзнай платформе. Саша глядзела на яе, як на рэдкую прыродную з'яву. На нейкі момант яна адарвалася ад рэчаіснасці.

Саша прыйшла ў сябе, калі на століку ўжо ляжала «Берэта-950» і пластыкавая скрыначка з патронамі. Жанчына прымерала невялікі пісталецік да далоні. Ляжаў ідэальна. Ён

быў чорны, з ледзь заўважнай пацёртасцю па баках. «Які файны», — падумалася ёй міжволі. Яна адразу ж захацела такі сабе. Адчувала яго значна лепш, чым папярэднія мадэлі. А можа, гэта час, праведзены на стрэльбішчы, ажывіў успаміны аб мінулым, калі такія забавы са зброяй былі звыклай, штодзённай справай. Яна заўсёды была добрай у прыцэльнай стральбе. Лепш гэта, чым буйны калібр і пазёрства.

— Добра яму было б у тваёй кішэні, — Дух нібыта прачытаў яе думкі.

Саша пакруціла галавой. Усё, вырашана. Яна вернецца ў кантору, зноў заступіць у шэрагі паліцыі. Але толькі дзеля таго, каб займацца прафіліраваннем. Нарматывы па стральбе не менш важныя, чым вынікі вакцынацыі ў харчовай прамысловасці. А так, нават на службе, — ніякай зброі. Толькі праца галавой. Зарадзіла абойму, перасунула засцерагальнік. Шырока расставіла ногі, тулава раслабіла. Зафіксавала для стральбы рукі. Мушка ўвайшла ў проразь.

— Примерылася, пагулялася, а цяпер пакажы, на што здольная, — пад’юджаў яе Дух. У навушніках яна амаль не чула яго слоў. — Давай, тры цвікі ў левы круг, астатнія — у правы! — параіў ён.

Яна нічога не адказала, але прыняла да ведама. Як толькі спуціла курок, адразу адчула, што не ўсё пайшло гладка. Лёгенькая «Берэта» прыгожа дымілася пасля стрэлу, але была надта нестабільнай. І чым больш Саша старалася засяродзіцца, тым цяжэй было ўтрымаць цэль. Яна прагнула як мага хутчэй разабрацца з гэтым экзаменам. Нарэшце магазін апусцеў. Залуска зрабіла кантрольны стрэл, адклала зброю ўбок. Гэтым разам Дух першым убачыў вынік.

— Нармальна! — супакоіў ён яе. — Бяры аўтамат, і скончым з гэтым.

Яна падышла і здзівілася. Чакала горшага, але прамазала толькі два разы — кулі прадзіравілі нападніку лоб. Астатнія трапілі ў патрэбныя месцы — туды, куды раіў Дух.

— Забіла, — расчаравана ўздыхнула яна.

— Лес сякуць — трэскі ляцяць, — паціснуў плячыма Роберт. — Я не ведаў, што ты так добра страляеш.

— Я шмат гадоў не страляла, — Саша ўдавала сціпласць, хоць насамрэч цешылася вынікам.

— Гэта не забываецца, асабліва калі ў жылах цячэ змагарская кроў, — ён шырока ўсміхнуўся. — А ў цябе, я ведаю, цячэ.

— Ты ж у нас усёведны!

— Як дух! — з задаволеным выглядам дадаў ён.

Яна схапіла «Калашнікаў». Затвор хадзіў туга. Зламала пазногаць, калі зараджала апошнія патроны, але адчувала ўжо ўпэўненасць. «Трэба быць добрым прыдуркам, каб не трапіць у мішэнь з аўтамата», — любіў паўтараць яе былы шэф, і Саша згаджалася з ім. Яна не адразу справілася з аддачай, але даволі хутка прынаравілася да зброі. Ведала, што пасля будзе балець правае плячо. Усё атрымалася файна. Залуска з аблягчэннем зняла навушнікі, расцерла за вушамі скуру ды кінула акуляры ў сумку, не патурбаваўшыся пакласці іх у футляр.

— Значыць, без іх нічога не бачыш? — жартам спытаў Дух і, не пачуўшы адказу, падумаў, што так яно і ёсць.

— Дай закурыць, — папрасіла Саша, калі яны выйшлі з ціра.

Курылі моўчкі, але на палове цыгарэты Саша не вытрымала.

— Добра пайшло! — тузанула яна старшага камісара за рукаў кашулі. — Ты мусіш гэта прызнаць!

Той скрывіўся, хоць у яго вачах скакалі чарцяняты.

— Калі пастараешся яшчэ і ў панядзелак... Мяне там не будзе, — зазначыў ён і раздушыў акурак. — Ты не галодная?

— А без цябе я хіба не дам рады? — Саша па-сакратаўску зморшчыла лоб і пайшла ў наступ. — Ты ж пасаромеўся пайсці са мной да хлопцаў.

Залуска павяла плячом. Яны знаходзіліся на тэрыторыі аматарскага ціра, у самым цэнтры сасновага ляска. На адной са сцен з бруса вісела афіша: «Ладзім вяселлі, камуніі, банкеты. Зручна, практычна і нядорага». «Спачатку ад душы пастраляюць, а пасля ідуць бухаць. Ці наадварот», — прамільгнула ў яе галаве.

— Было па дарозе, — схлусіў Дух. — У панядзелак пакажаш, на што здольная, і тады ніхто не будзе сумнявацца, браць цябе ў маю каманду ці не.

Цяпер ён ужо не глядзеў на яе.

— Значыць, яшчэ нічога не вядома? — яна ўчула падвох і напялася, як байцоўскі сабака. — Тады нашто ўсе тыя лісты, рапарты і хадайніцтвы? Я не збіраюся ні да кога лашчыцца.

— Не сумняваюся, — Дух стараўся згладзіць сітуацыю. — Але я вельмі хацеў бы гэта ўбачыць. Як лашчыцца Саша Залуска? Гэта можа быць цікава.

Яна расмяялася. Даўно ўжо ніводны мужчына не мог яе развесяліць. Сякеру вайны яны ўжо закапалі. І ўсё ж, нягледзячы на ўзаемную сімпатыю, іх размовы выглядалі як перапалка паміж падшыванцамі. Гэта ён намовіў яе вярнуцца ў кантору. Пералічыў усе плюсы. Калі яго павысілі да шэфа крымінальнага аддзела, адразу зарэзерваваў для яе вакансію. Яна павінна была прыйсці працаваць на яго ранейшае месца. Камендант Валігура не меў нічога супраць. Ён цаніў яе, нават рэкамендаваў калегам з іншых падраздзяленняў. Калі б не сумесная прапанова Духноўскага і Валігуры, Саша баялася б і думаць пра вяртанне. Яна сабрала паперы, запісалася на базавы курс да Пілы і тут жа падала рапарт пра індывідуальнае навучанне, які Дух здолеў прапусціць праз свае каналы. З'ездзіла да Пілы ўсяго некалькі разоў, паздавала ўсе экзамены, калі можна так назваць прыемную балбатню з выкладчыкамі, — і вось яна ўжо выпускніца курса.

Сысці заўсёды лягчэй, чым вярнуцца. Сысці — як даць нырца. Раз — і ты вольная. Вяртанне падобнае да караскання па стромкай скале. У яе выпадку трэба зноў старацца, даказваць, што яна нечага вартая.

Дух не быў бы сабой, калі б не паставіў умову: перш чым заслужыць пасаду, яна мусіць зрабіць тое, што ненавідзіць, — прайсці тэсціраванне на прафесійную прыдатнасць і здаць нарматывы па стральбе. Псіхалагічныя тэсты, вядома, пайшлі як з маслам. Але тым большым быў цяжар адказнасці: яна не можа падмануць давер калег. Валігура і Духноўскі паручылі-

ся за яе. Яна пра тое ведала, але гонар не дазваляў прызнаць гэта ўголас. Яна альбо робіць нешта добра, альбо зусім не робіць. Такі ў яе прынцып, і яна яму не здраджвала. Зрэшты, жыццё само ўсё расставіць па сваіх месцах. Мары марамі, але часам трэба зрабіць тактычны адыход і перагрупаваць сілы. Калі раптам нешта пойдзе не так і яе не возьмуць на службу, яна дакладна не будзе рваць на сабе валасы.

Тое, што яна ўяўляла перад вяртаннем на радзіму, — камерцыйныя праекты, незалежнасць, экспертызы для суда, — на практыцы не выгарала. Калі б не грошы яе сям'і, яна ледзьве зводзіла б канцы з канцамі. У Польшчы прафайлер, што не працуе ў паліцыі, не дапускаецца да сур'ёзных спраў. Яна атрымлівала такія-сякія замовы, то больш, то менш грашовыя, але ўсё гэта была прымітыўная праца, якая не патрабавала і некалькіх працэнтаў ведаў, якімі Саша валодала. Яна адчувала, як гібее, страчвае імпэт. Папраўдзе, сумавала па службе. Вельмі хацела вярнуцца. Яна зразумела гэта пасля паспяховага расследавання так званай справы Староняў — адной з апошніх сур'ёзных спраў, у якой яна ўдзельнічала і дзякуючы якой атрымала шанс на вяртанне. Вялося не толькі пра самазадаволенасць, адрэналін і факт, што яна рабіла менавіта тое, для чаго была створаная. Што рабіла лепш за ўсё на свеце. Вялося пра спакой.

Сашы хацелася ўрэшце цвёрда стаць на зямлі. Адчуць пад нагамі надзейны грунт, які нікуды не знікне, і смела глядзець у будучыню. Яна дала сабе права на памылкі, бо ніхто не да-сканалы. Мусіла, аднак, вярнуць самапавагу. А зрабіць гэта можна толькі ў тым месцы, дзе яе згубіла.

— Хадзем, — Саша затушыла цыгарэту. — Ты не ўбачыш, як я лашчуся. Ніколі.

— Гэта я багатым ніколі не буду.

— Затое я багатая. І што з гэтага?

Дух прыпаркаваўся ў недазволеным месцы, а на пярэдняю шыбу прычапіў даведку пра інваліднасць кіроўцы. Саша паставілася да гэтага скептычна.

— Узяў бы з сабой хоць якую палку, — фыркнула яна.

— Дык я ж і ўзяў цябе з сабой.

— Я не збіраюся браць удзел у тваіх глупствах. Рана ці позна ты пападзешся.

— Ужо бярэш, — сказаў ён і сунуў ёй у рукі пасведчанне прадстаўніка Галоўнага следчага ўпраўлення пад нумарам 0184/2013. Кавалак пластыка яе па-сапраўднаму павесяліў. Дакумент быў цалкам фіктыўны. Саша не належала ні да якой арганізацыі. Як вярнулася ў Польшчу, не запісалася нават у Польскае крыміналістычнае таварыства.

— Адкуль у цябе мой здымак?

— Быў у базе дадзеных, — схлусіў ён на хаду.

— Спадзяюся, у гэтай самай базе знойдзецца твая ДНК.

— Нават у некалькіх версіях.

Яна расмяялася і глядзела яму ў вочы да той пары, пакуль ён не рашыўся адказаць шчыра.

— Вядома ж, з дакументаў, якія ты падавала. Папрасіў сакратарку адсканіраваць і зрабіць ксіву. Нічога незаконнага тут няма. У нейкай ступені.

— У нейкай ступені дзякуй, — яна кінула пасведчанне ў сумку. — Спатрэбіцца для паркоўкі перад камісарыятам.

Яны стаялі перад пешаходным пераходам. Рух быў слабы, і Сашы заманулася перабегчы на чырвонае святло, але Дух схапіў яе за руку ды прымусіў узорна чакаць, пакуль не запаліцца зялёнае.

— Які добрапрыстойны грамадзянін, — пакпіла яна з яго.

АКУЛЯРНІК

- Нейкія ж прынцыпы трэба мець.
- Хоць бы адзін.
- Адзін у мяне ёсць: я закарanelы адналюб.
Святлафор заззяў зялёным.

Была субота, дзень наведванняў, таму перад варотамі Гданьскага ізалятара часовага ўтрымання, які размясціўся па вуліцы Курковай, таўклося мноства жанчын з пакункамі для перадачы. Побач мітусіліся па-святочнаму апранутыя дзеці. У Сашы і Духа былі там сёння дзве справы. У кожнага — свая. Духноўскі для сустрэчы з інфарматарам накіраваўся ў мужчынскую частку ізалятара, Саша — у жаночую. Тыдзень таму ў Гданьск прывезлі Мажэну Казьміньску па мянушцы Аса, адну з самых вядомых польскіх забойцаў. Саша вырашыла скарыстацца магчымасцю яшчэ раз паразмаўляць са зняволенай. Сядзячы ў так званым «Замку», за мурамі Грудзёндзкай фартэцыі, Казьміньска тройчы адмовіла прафайлерцы ў псіхалагічным інтэрв'ю. Цяпер Аса мелася даваць паказанні на працэсе над былым саўдзельнікам. Саша здагадвалася, што яна зламалася, бо Рафал Громэк па мянушцы Электрык з Вамбжэзьна ўжо атрымаў права пакідаць рэжымны аб'ект, і хутка над ім адбудзецца суд. Выглядала на тое, што Электрык мае ўсе шансы на ўмоўна-датэрміновае вызваленне. Ажаніўся ў турме, нават паспела нарадзіцца дзіця. Яму было куды вяртацца, да таго ж сям'я, што чакала за варотамі, давала дадатковыя падставы для станоўчага разгляду яго справы на працэсе.

Мажэне не свяціў нават перавод у калонію агульнага рэжыму, бо яна лічылася адной з самых небяспечных польскіх злачынцаў. Саша намервалася выкарыстаць гэты факт і ўгаварыць Асу паўдзельнічаць у навуковым праекце. Дысертацыя Залускай была амаль гатовая. Прафесар Том Абрамс не хаваў задавальнення ад вынікаў даследавання, але калі да гэтай бочкі мёду падшыць яшчэ справу Мажэны, яны б маглі разлічваць на грант. Саша любіла быць найлепшай.

Іх запусцілі ў калідорчык, натыканы відэакамерамі, у які пускалі максімум трох асоб. Калі Саша і Дух праціскаліся туды без чаргі, на іх абрынулася злосная лаянка сваякоў асуджаных.

Цяпер яны сядзелі на пластыкавых крэслах без падлакотнікаў і моўчкі чакалі, калі імі зоймецца ахоўнік. Дух хруснуў костачкамі пальцаў, хоць ведаў, што Залуску гэта страшна раздражняе. І яна зрэагавала на правакацыю, павярнуўшыся ў яго бок. Старшы камісар пазіраў на яе, прыпадняўшы адно брыво. Па выразе яго твару яна не магла зразумець, што ён задумаў.

— Чаго хочаш? — грубавата адазвалася яна.

Ён апусціў галаву. Тады яна штурхнула яго локцем у бок. Ён прыкінуўся, быццам моцна пакрыўдзіўся.

— Кажы.

— Ты галодная?

— Ты пытаўся ўжо, — яна паціснула плячыма. — А што?

— Можа, скокнем пасля на піцу, — пачаў было ён, але змоўк, а потым дадаў: — Ці што?

— Ці што? — весела перадражніла яго яна. — Лашчышся?

— Ну, — засвяціўся ён. — І як табе такое падабаецца?

Яна каўтнула сліну, заміргала і адчула, як чырванее. Не чакала ад сябе такога. Не магла кантраляваць эмоцыі.

— Як толькі ўдасца выбрацца адсюль, я мушу ехаць з горада, — прашаптала яна. — Хачу закончыць з некаторымі справамі, пакуль не акунулася з галавой у працу. Трэба разабрацца з гэтым цяпер. А дакладней, заўтра ў дзесяць.

— У дзесяць? — перапытаў Дух, стараючыся скрыць расчараванне. — Я заўтра ў дзесяць не вылезу з-пад коўдры. Збіраюся першы раз за месяц нармальна выспацца. У мяне шырокі выгоды лажак, але працы столькі, што яго выкарыстоўвае пераважна мой касавокі кот. Вядома, не па прызначэнні. Не лічачы абсіквання.

Гэтым разам яму не ўдалася яе рассямшыць.

— Караліна паехала з бабуляй на Крыт, — працягвала Саша. — Штодня скідваюць мне фоткі. Файна адпачываюць. А мне пара расставіць кропкі над «і». Цяпер альбо ніколі.

Дух гуляў з ключамі ад машыны. Было бачна, што настрой у яго сапсаваўся. Ён памылкова зразумеў яе словы як чарговае адфутбольванне.

— Гэта асабістая справа, — падсумавала яна. — Сёння ноччу мне трэба трапіць на іншы канец Польшчы. У Гайнаўку, на край Белавежскай пушчы. Восем гадзін дарогі — дробязь. Так, прынамсі, паказвае мой GPS-навігатар. Прабуду там два дні і вярнуся. А пасля экзамену, халера на яго, — з прыемнасцю. Магчыма. Але без ложка.

Яны моўчкі глядзелі адно на аднаго, а потым адначасова ўсміхнуліся.

— Зноў аблом, — уздыхнуў Дух, паспяхова захоўваючы расчараваны выгляд, але цяпер яго вочы смяяліся.

— Я ўпраўлюся вельмі хутка, — паабяцала Саша.

Духноўскі працягнуў у яе бок руку. Залуска напружылася. Яе дыханне ўчасцілася, нягледзячы на спробы кантраляваць яго. А калі ён паклаў сваю вялізную касцістую лапу ёй на руку, Саша зноў адчула, як заліваецца румянцам па самыя кончыкі вушэй. Ён дакрануўся да яе ўсяго на імгненне і вельмі далікатна. Калі прыбраў руку, Залуска заўважыла знаёмую «Берэту-950» з аматарскага ціра. У Сашы ажно заняло мову.

— Не ўкраў, не бойся, — рассмяўся Дух. У гэтым сіваватым саракапяцігадовым мужчыне, падумала Саша, дагэтуль жыве гарэзлівы падшыванец. Калісьці яна не бачыла ў ім ані кропелькі шарму. Няўжо ён так змяніўся? Ці гэта, хутчэй, з ёй адбыліся метамарфозы? — Яна належала майму бацьку, — растлумачыў ён. — Сямейная рэліквія. Узяў яе для цябе.

— Я зброі не нашу, — млява запырэчыла Саша. — Мне не трэба.

Роберт спадзяваўся на іншую рэакцыю. Яго відавочна сканфузіла адсутнасць захаплення.

— Патрэніруешся ў тым сасонніку перад экзаменам. Ці як?

— Ці як?

— Гэта падарунак, — адрэзаў Дух. — Запознены, навагодні. У нейкай ступені.

— А дазвол на нашэнне зброі?

— Сумуе ў шуфлядзе майго стала, — падміргнуў ёй. — Толькі вось боепрыпасаў няма.

— Я і так доўга да ўсяго прызвычайваюся, — яна ўзважыла «Берэту» ў руцэ, затым паклала на калені і проста на яе глядзела. — Калі купіла пасудамыечную машыну, два тыдні на яе глядзела, пакуль адважылася ўключыць. Гэта добра, што няма боепрыпасаў. Не буду пакуль ёй карыстацца.

— Зусім-зусім?

На яе твары расплылася ўсмешка, і Саша паўтарыла словы старшага камісара, імітуючы тэмбр яго голасу:

— У нейкай ступені зусім.

Тады Духноўскі раскрыў другую далонь і перасыпаў ёй у кішэнь жменю патронаў, быццам гэта былі цукеркі.

— Жартаваў я. Дрэмле ўва мне, аднак, клептаман, — шапнуў ён на самае вуха Сашы. Яна адчула водар яго адэкалону, пах скуры і цыгарэт. Ажно галава закружылася. Ледзьве змагла авалодаць сабой. Калі ён гаварыў, адчувала ля вуха цеплыню яго подыху. Дух амаль дакранаўся да яе. — Сляды злачынства я знішчыў, не хвалюйся. *Нас не догонят**.

Саша выбухнула смехам і ледзьве стрымалася, каб не прытуліцца ўсім целам да разложыстага дрэва, якім у мінулым жыцці, напэўна, быў Дух.

— Вельмі прыгожая, — прамовіла яна ціха.

— Ведаю, — адказаў ён з гонарам, — таму вы падыходзіце адна адной.

Цяпер яны абое выглядалі разгублена. Саша адсунулася на бяспечную адлегласць, схавала «Берэту» ў кішэнь. Яны з палёгкай уздыхнулі, калі акенца дзяжуркі адчынілася і іх паклікалі да варотаў.

Ахоўнік выдаў ім дакументы, бэйджы, а праз хвіліну да яго далучылася жанчына ў форме. Прадставілася маёрам.

* У арыгінале асобныя словы, выразы і сказы падаюцца на беларускай ці рускай мове альбо на падляшскім дыялекце. Тут і далей адпаведныя месцы вылучаныя курсівам. Моўныя асаблівасці арыгінала па магчымасці захоўваюцца.

Яе прозвішча Залуска прапусціла міма вушэй, усхваляваная паводзінамі Духа. Гэта ж былі самыя што ні ёсць заляцанні. Горш за тое, ёй падабалася. Яна апусціла галаву і пастаралася ўзяць сябе ў рукі.

На нагах у начальніцы ўсіх начальніц аховы жаночай турмы былі снежна-белыя панчохі, а яе светлыя валасы былі ўкладзены як у актрысы, што грала немку ў камедыным серыяле «Алё, алё!». Саша адразу ж уявіла яе ў латэксе і з бізуном. І тут жа ў думках ахрысціла Хельгай. Дарэчы, імя гэтае начальніцы вельмі пасавала. Калісьці, напэўна, яна выглядала як скандынаўская каралева. З часам прыбавіла ў вазе, і ад былой славы засталася адна дысцыплінаванасць, якую яна ўрачыста ўносіла ў жыццё кожнай сустрэчнай істоты. Цяпер яна акуратна вымала пластыкавыя кантэйнеры, расстаўляючы іх на стале перад Сашай і Духам.

— Зброя, запальнічкі, мабільныя тэлефоны.

Залуска апусціла ў скрынку «Берэту», а затым асцярожна высыпала патроны. Дух паклаў у свой кантэйнер службовы «Глок». Ахоўнік з мужчынскай часткі не быў такім зацятым альбо зняволены, да якога кіраваўся Дух, не лічыўся небяспечным, бо ў Сашы забралі нават пілку для пазногцяў і лейкопластыр. Дубак* Духа ляніва тыкнуў пальцам у каўбойскую спражку на поясе старшага камісара, але, на дзіва, не сказаў нічога здымаць і зараз жа запрасіў прайсці за краты. Тым часам Хельга агледзела кожны лапik гардэробу Сашы.

Дух ужо амаль знік у пераходзе да мужчынскага ізалятара, а ахоўніца яшчэ ўважліва прыглядалася да падэшваў байкерскіх ботаў Залускай.

— Няма там схаваных лёзаў, — абурылася Саша, але паслухмяна зняла абутак і паклала ў сканер.

— Толькі не спазніся! — крыкнуў, сыходзячы, Дух. — Панядзелак, у восем гадзін. Наступны раз партал адчыніцца толькі восенню. Усё будзе добра! Вечарам адсвяткуем твой прыход у наш дружны калектыў, калі я не загнуся ад п'янкi ў нядзелю,

* Дубак — на зладзейскім жаргоне ахоўнік.

бо Валігура са спазненнем на год спраўляе дзень нараджэння: замовіў па пляшцы «Духа Пушчы» на рыла ды іншай вадзяры. Ты абяцала.

— Пажывём — пабачым, — Саша паварушыла пальцамі ног. Яна ўсё яшчэ стаяла босай на турэмнай падлозе, ад якой санэпідэманстанцыя наўрад ці была б у захапленні. Звярнулася да Хельгі, спрабуючы пажартаваць: — Спадзяюся, я не іду на сустрэчу з Ганібалам Лектарам?

— Менавіта так, дарагая мая, — адказала Хельга, не адрываючыся ад манітора сканера, на якім прасвечвалася змесціва сумкі. Спыніла сканіраванне, бо заўважыла прадмет у форме шыла. На загад ахоўніцы Саша выцягнула бірульку для ключоў. Паказала жанчыне. Тая ледзь не выдзерла бірульку з рук, падазрона агледзела яе з кожнага боку, быццам унутры хавяўся раскладны пісталет, а затым паклала ў пластыкавы кантэйнер.

— Алкаголь, наркатыкі?

Залуска толькі іранічна ўсміхнулася. Аднак Хельга не ўмела чытаць эмоцыі па тварах і далей паводзіла сябе як робат. Цяпер адшпіліла раменьчык сумкі. Накруціла яго на запясці і спраўдзіла, ці падыходзіць на ролю прылады для ўдушэння. Саша адчула, як спражка раменьчыка бразнула аб пластык. З гэтага моманту перастала здзіўляцца. Яна наведала ці не ўсе польскія турмы, дзе маталі свае тэрміны жанчыны-забойцы, але такога кантролю не бачыла нідзе. Нават калі Хельга дастала дэзадарант, адкрыла яго і двойчы пырснула, скрывіўшыся, бо водар ёй не спадабаўся, Саша заставалася нерухомай і спакойна ўглядалася ў начальніцу, быццам штодзень штурмавала гэтую непрыступную фартэцыю.

— А гэта што? — жанчына паказала на экране доўгі прадмет, звужаны на канцы.

— Звычайны аловак. Са зламаным графітам, калі вам гэта цікава.

— З ім дакладна не прапушчу, — буркнула Хельга.

Аловак таксама апынуўся ў скрынцы. А за ім — запальнічка, скотч, жуйка, блакнот.

— Блакнот? — не вытрымала Залуска. — Гэта ўжо перабор. Хельга паказала на прадметы ў кантэйнеры і вельмі сур'езна растлумачыла:

— Раменьчык: спроба задушэння сукамерніцы. Запальнічка, дэзадарант, скотч, жуйка: зрабіла з гэтага агнямёт. Мая зменшчыца да гэтага часу на бальнічным. Аловак, блакнот: спроба асляплення.

Павесялелая Саша схापіла аловак і, заціснуўшы яго ў кулак, жэстам паказала, быццам наносіць удар у вачніцу.

— Неяк так?

Хельга завастрыла аловак, расцерла графіт у блакноце, стрэсла лішак і зрабіла жэст, быццам уцірае графіт сабе ў вока.

— Трынаццаць чалавек з таго часу, як яе прывезлі. Ніхто не хоча з ёй сядзець. Сноўдаецца па камеры, блазнуе, а потым нечакана нападае. І ёй усё роўна хто, — Хельга правяла пальцам па горле.

На твары Сашы застыла ўсмешка.

— Але ж яна сядзіць столькі гадоў. Апошнім часам на яе не было скаргаў. Я амаль спаткалася з ёй у Грудзёндзы.

Хельга толькі паціснула плячыма. На яе твары з'явілася спачувальная міна, якая, пэўна, мусіла быць усмешкай.

— Пайсці з вамі?

— Я дам сабе рады.

— Лепей будзе, калі яе прывядуць у пакой для небяспечных, — распарадзілася Хельга.

Яна ўзяла скрынку, але, падумаўшы, вырашыла забраць яшчэ і сумку. Вярнула Залускай толькі боты. Калі Саша іх абувала, раздаўся званок, падобны да сігналу мікрахвалёўкі. Ахоўніца тут жа паведаміла каардынаты свайго месцазнаходжання.

— Здарэнне ў швейным цэху, — пачулася з дынаміка. — Начальнік аддзела П-2 — да выхаду дваццаць тры. Ёсць ранення.

— Я адведу госцю і забяру іх там.

І яны рушылі ў бок кратаў.

У канцы доўгага глухога калідора віднелася лесвіца, а далей — праход у чарговы будынак. Там яны спыніліся. Адтуль ужо было чуваць раз’юшанья крыкі з жаночых камер. Хельга набрала на электронным замку перад уваходам некалькі лічбаў. Брама загудзела, але пакуль не збіралася адчыняцца. Яны чакалі. Раптам проста пад ногі Сашы аднекуль зверху ўпаў акурак. Залуска падняла яго і, не зважаючы на неадабральны позірк ахоўніцы, затушыла аб цокаль. Акурак паклала на падаконнік. Калі ўзняла галаву, у верхняй частцы лесвіцы заўважыла гурт жанчын. Былі рознага веку, з рознай знешнасцю і целаскладам. Некаторыя перабінтаваныя.

— Ну вось, мае каралеўны, — цяжка ўздыхнула ахоўніца.

Саша акінула арыштантак адным кароткім позіркам. Яны ж, наадварот, утаропіліся ў яе з цікавасцю раз’юшанага быка, які ўбачыў перад сабой чырвоную тканіну. Адна з іх, самая маладая і прыгожая, азвалася працяжным свістам. Гэты сігнал астатнія ўспрынялі як заклік выказаць незадаволенасць. І хоць дэбашырка атрымала дубінкай у плечы, у другім шэрагу раздаўся здзеклівы рогат, а аднекуль ззаду пачуўся віск. Наперад вылезла агромністая растрапаная і потная баба, якую толькі з вялікай нацяжкай можна было залічыць да прадстаўніц жаночага полу. Яна змагла б лёгка, нават без грыму, сыграць ролю разбойніка. На плячы ў яе была шырокая павязка. Рана, відаць, была свежай. З-пад марлі прасочваўся і спльываў аж да локця вузкі цурок крыві. Жанчына не звяртала на гэта ўвагі. Яна стаяла, заклаўшы магутныя рукі за галаву ды вылупіўшы зрэнкі. Нарэшце пачала рабіць бёдрамі непрыстойныя рухі.

— Жанэт, не выпендрывайся, — ахоўніца прыклала да яе падбародка дубінку. — Ты тут нікога не ўразіш.

Баба паслухмяна адступіла на паўкроку. Тым часам зверху ўсё яшчэ спускаліся іншыя жанчыны. Яны ўжо не змяшчаліся на лесвіцы, таму Хельга падала знак тым, што спераду, падысці бліжэй да яе і Залускай. І вось ужо каля самай Сашы тоўкся цэлы натоўп зняволеных, запоўніўшы ўвесь калідор. Яна чула, як яны шэпчуцца. Іншыя без усякага сораму тыкалі

ў яе пальцамі. Толькі тыя, што не належалі да блатных, стаялі нерухома, і на іхніх апатычных тварах не чыталася ніякай думкі.

— Прыгожая, — пачулася з натоўпу. — Возьмем яе да сябе на зону.

Саша старалася ігнараваць каментарыі, хоць зрабіць гэта было цяжка. Яна ведала, што яе правакуюць ад нудоты, дзеля забавы, а насамрэч ім няма да яе справы. Але калі раптам адна з іх амаль схпіла яе за прамежнасць, Саша ажно падскочыла, і на яе твары адбіўся страх. На такую рэакцыю ўсё было і разлічанае: удзячныя глядачкі замест апладысмантаў выдалі гучны рогат. Неўзабаве каля Залускай зноў вырасла баба з марлевай павязкай.

— Глядзі, прынцэса, — усміхнулася яна па-змоўніцку. Толькі цяпер Саша зразумела, якой велічэзнай была жанчына. Яе рост складаў амаль два метры, бо яна была прыкладна на дзве галавы вышэйшая за Сашу. Тут яна дэманстратыўна здзерла павязку, агаліўшы рану, якую сама сабе і нанесла. — Не хацелі даваць нам выхадны, сукі.

На дапамогу Залускай паспяшыла ахоўніца, якая суправаджала зняволеных са швейнага цэха. Ёй надакучыў гэты спектакль.

— Хопіць, Жанэт, вяртайся ў строй.

Яна падышла да Хельгі, падпісала дакумент, і далей ужо белапанчохая павяла жаночы статак на двор. Светлыя локаны хісталіся ў такт роўнай хадзе. Пад яе кіраўніцтвам ніхто не асмельваўся нават піснуць. Але Сашы яшчэ доўга здавалася, быццам яна чуе за спінай шэпт арыштантак. Іншая ахоўніца была больш прыязнай, нават усміхалася. Яна яшчэ раз абшукала Сашу і завяла ў невялікае памяшканне, напалову шклянёнае, нібы акварыум.

Па іншы бок акварыума з аргшкла ўжо чакала Мажэна Казьміньска, з якой Саша так беспаспяхова спрабавала раней сустрэцца. На першы погляд яна не выглядала небяспечнай. Такіх поўна сярод адміністратараў альбо паштальёнаў. Іх можна сустрэць у бюро па працаўладкаванні ці на прагул-

цы ў парку з дзіцячай каляскай, з тэлефонам у адной руцэ і цыгарэтай у другой. Цяжка было дакладна вызначыць яе ўзрост. Такая сабе трохі неахайная цётка, бабка, маці. Яна магла выконваць любую з гэтых роляў. І напэўна выконвала. Шчуплая, зграбная шатэнка. Твар нічым не прыкметны, за выключэннем ледзь заўважнай раскосасці, якая, зрэшты, толькі ўпрыгожвала жанчыну. На носе — танныя акуляры з дужкамі, склеенымі скотчам. Падстрыжаная пад хлопчыка. На нагах — стаптаныя шлёпанцы і беласнежныя, хоць і працёртыя на пятках шкарпэткі. Штаны ад аранжавай робы для самых небяспечных былі закасаныя да калена, адцяняючы худыя белыя, як тварог, гладкія лыткі.

Саша не пазнала б забойцу, калі б спаткала яе на вуліцы. Яна нічым не нагадвала тую агрэсіўную бландзінку, якая запомнілася Залускай з аператыўных фотаздымкаў пасля арышту за забойства выпускніка адной з варшаўскіх школ. Але гэта была яна. Мозг банды. Аса. Першая і адзіная пакуль жанчына ў Польшчы, асуджаная пажыццёва, без права на ўмоўна-да-тэрміновае вызваленне пасля трыццаці гадоў адбывання пакарання. Скончыла ўсяго восем класаў базавай школы, але падчас псіхалагічнай экспертызы выявілася, што ўзровень інтэлекту Казьмінскай складае 178 балаў IQ. Калі б яна вучылася далей, без цяжкасці адолела б універсітэцкую праграму. Была дасканалым стратэгам з выключнай здольнасцю да камунікацыі і якасцямі лідара. Мела дыягназ «псіхопатыя». На-лежала да андрагіннага тыпу, прадстаўнікі якога сёння ў вялікай колькасці працуюць менеджарамі ў карпарацыях.

Паколькі Мажэна паходзіла з асацыяльнай сям'і, яна ўжо з дзяцінства звыклася з агрэсіяй і іншага жыцця не ведала. Зарабляла бандытызмам, пакуль яе не затрымалі. Ні разу не дакранулася да прылады злачынства. Не аступілася. Не ўдзельнічала непасрэдна ў забойствах, за катаваннямі толькі назірала. Звычайна стаяла збоку, заўжды напачатковае. Пільнавала, каб брудная работа выконвалася згодна з яе планам. Забойства здзяйсняў мужчына, які на той момант быў яе каханкам альбо разлічваў, што Аса яго да сябе падпусціць. Як яна магла ачму-

раць іх сваёй прыгажосцю ці, лепш сказаць, яе адсутнасцю, для ўсіх было загадкай. Доўгія гады была занадта спрытнай, каб яе злавілі. Аператыўнікі сцвярджалі, што на яе рахунку — мноства злачынстваў супраць жыцця і здароўя, аднак даказаць змаглі толькі адно. Яна ніколі не прызналася.

— Я не згодная, — сказала замест прывітання Мажэна і шырока ўсміхнулася гасці, дэманструючы адсутнасць аднаго з пярэдніх зубоў.

Саша прысела на падрыхтаваны табурэт. Не ведала, куды падзець рукі, таму схавала іх у кішэнях курткі. Адчула, як у задняй кішэні джынсаў раздушваецца пачак цыгарэт. Выняла яго і пераклала ў нагрудную. Ахоўніца забрала запальнічку, але ў тым памяшканні курыць і так было забаронена. Увесь час за ёй сачыла відэакамера.

— На што? — Залуска не збіралася з ёй цацкацца, аднак усё ж знервалася і адчула лёгкае паколванне ў вобласці шыі.

Яна не прыйшла сюды аб нечым прасіць. Меркавала, што ёй удасца раздражніць арыштантку, выбіць яе са зманлівага спакою і хоць на міг садраць маску Асы. А пасля паглядзець, ці з'явіцца магчымасць ужыць іншую стратэгію. Спачатку трэба пераканацца, ці варта ламаць копі, змагаючыся за такі аб'ект даследавання.

— Ні на што не згодная, — пачулася з-за шыбы. — Я невінаватая.

— Значыць, мы абедзве трацім час? — Саша выняла рукі з кішэняў. Ubачыла чорную палоску на запясці. Пацерла, пакуль тая не знікла, і ўказала на куленепрабівальную сцяну, што аддзяляла яе ад Мажэны. — Тады чаму ты тут?

Мажэна ганарліва ўскінула падбародак. Калі яна загарыла, Саша адразу адчула штучную добразычлівасць. Такія людзі ніколі нічога не робяць за так. Залуска пераканалася, што мяняць тон не варта. Казьміньска тым часам праявіла зацікаўленасць.

— Ты сустракалася з Шымонам, — заявіла арыштантка. — Гэта мая добрая знаёмая, сакамерніца.

— Мы добра з ёй пагутарылі.

— Ты штосьці плаціш?

Саша пакруціла галавой.

— Але каву і цыгарэты табе прынясу. Магу фільмы арганізаваць, кнігі. Не ведаю, чаго ты хочаш. Я навуковец.

— Лухта! — збянтэжыла Сашу. — Ты — лягавая! У мяне чуйка.

— Гэта мае значэнне?

Мажэна расселася ямчэй. Расшпіліла робу. Пад ёй была зялёная гафрыраваная майка з кветкамі і стразамі, якая выразна абцягвала прыгожыя грудзі. Відаць, у гэтым палягаў сакрэт яе вабнасці. Дэкальтэ адкрывала сляды самакалецтва — брудную брыдкую рану.

— Сцямніла ты дзяўчатам. У іх на цябе зуб. Не хацелі базарыць з фараонамі.

— Тады была іншая сітуацыя, — пачала Саша, але спынілася. Не адчувала патрэбы вытлумачвацца перад асуджанай.

— А мне па барабане.

Казьмінска выцягнула з кішэні памятае фота і прыціснула яго да шкла. На здымку — дзве маладыя жанчыны: прыгожая і непрыгожая. Абедзве зграбныя, загарэлыя, вясёлыя. Іх абдымаў мужчына. На руцэ ў яго быў залаты швейцарскі гадзіннік «Омега» альбо неблагая яго падробка. Прывабны, але ўжо немалады. Перад імі стаяла бутэлька «Савецкага ігрыстага» з крышталёвымі бакамі і ляжала парэзаная на газеце скумбрыя.

— Гэта я, — Мажэна паказала на непрывабную жанчыну. Пасля перавяла палец на прыгажуню. — А гэта Моніка. Але на рабоце яна была Ювітай. Моніка Закрэўска. Амба. Сячэш?

Саша бачыла справу Казьмінскай. Лёгка здагадалася, кім была цаца са здымка. Працавала з Мажэнай у фірме па аказанні эскорт-паслуг у варшаўскім Брудне. Лічыліся сяброўкамі. Адноўчы ў нядзелю дзяўчына села з дзіцем у белы «мерседэс-акулярнік»*, які пад'ехаў пад дом яе маці, і бясследна

* «Акулярнік» — так палякі называюць «Mercedes-Benz W210» з-за характэрнай формы пярэдніх фар, падобных да акуляраў.

знікла. Праз гады, калі расследавалі забойства выпускніка, справа аб знікненні ўсплыла нанова. Адзін з хаўруснікаў Мажэны пайшоў на супрацоўніцтва. За гэта яму зменшылі тэрмін. Ён прызнаўся, быццам Казьмінска выхвалялася, што «замовіла» кілеру сяброўку, бо тая адбіла ў яе хлопца. Цела Закрэўскай не знайшлі па сённяшні дзень.

— А гэта хто? — Саша ўказала на танную версію Пірса Броснана — мужчыну на здымку.

— Як яго завуць, я не ведаю. Але даю галаву на адсячэнне, што ён ведае, хто прыбраў Моніку. Хачу, каб ты знайшла гэтага кліента і перадала яму ад мяне прывітанку.

Запанавала цішыня.

— Над гэтай справай працавалі тры каманды, — адазвалася, вытрымаўшы працяглую паўзу, Залуска. — Як я спраўлюся з гэтым адна? Прайшло столькі гадоў.

— Ты ж лягавая. Ты дапаможаш мне, а я дам табе матэрыял, за які ты атрымаеш Нобелеўскую прэмію ці што там раздаюць псіхіятрам.

Саша ўстала.

— Гэта не пракаціць. Акрамя таго, я псіхолаг. Ёсць розніца.

На твары Мажэны з'явілася расчараванне. Але ўжо праз некалькі секунд яму на змену прыйшла злосць.

— Я знаю такое! І пра гэта яшчэ нікому не піснула, — фыркнула яна і ўдарыла сябе па сцёгнах. Раптам пачала гаварыць вельмі хутка і ад хвалявання ажно павысіла голас: — Не было ў мяне тады гэтай фоткі. Я купіла яе за няхілыя грошы ў кагосьці з волі. Я працую ў швейным цэху. Плацяць мне восемдзсят грошаў за штуку. Заробку ледзьве хапае на цыгаркі і пракладкі. То бок я працавала, пакуль мяне не выперлі. Цяпер блазную, бо няма чаго губляць. За сябе не перажываю. Магу хоць здохнуць. Усё роўна не выйду. Але ў мяне дзеці. Яны жывуць там, за мурамі. Старая Закрэўска, матка Монікі, здзекуецца з іх, зводзіць. А я нічога не магу зрабіць. Хачу, каб яна адваліла ад маіх дзетак, бо я тую курву не забівала, хоць і мела аказію апрыходаваць яе яшчэ раней.

Саша падняла руку. Мажэна змоўкла. Некалькі хвілін абедзве маўчалі.

— Я дапамагу табе яго знайсці, — фамільярна запэўніла Сашу забойца.

— Чаму для цябе гэта так важна?

— Бо я невінаватая, — Мажэне зноў удалося авалодаць сабой. На яе твары з’явілася абьякавасць. — Акурат з гэтым я не маю нічога агульнага. Пра іншыя рэчы можна і пагаварыць. Але тут не я. А мяне пасадзілі за яе выкраданне і ліквідацыю.

Саша зноў прысела і ўсміхнулася.

— Перастань прыдурвацца, то я, можа, і згаджуся. Давай падрабязней.

Мажэна разважала: сказаць праўду ці далей валяць дурня.

— На справядлівасць я не разлічваю, — загаварыла яна нарэшце. — Хачу толькі, каб землячок мяне наведася. Як толькі ён дазнаецца, што ў мяне ёсць фотка і я не збіраюся маўчаць, то адразу прыедзе.

Саша напружылася. Не верыла ўласным вушам. Выглядала на тое, што Аса пачынае быць шчырай.

— Я мушу зрабіцца пасланнікам?

Аса паціснула плячыма.

— Хіба я многа прашу ўзамен за прызнанні шэльмы?

— Абяцанкі-цацанкі, — адрэзала Саша. — Якія гарантыі, што ты будзеш супрацоўнічаць?

— Ніякіх, — шчыра прызналася Аса. — Прынцыпова не падпісваю ніякіх пактаў. Але магу даць слова гонару.

Залуска не змагла стрымаць усмешку, чым не на жарт разлавала арыштантку.

— Я ніколі не абяцаю таго, чаго не магу выканаць! І ў мяне свае правілы.

— Не сумняваюся, — буркнула Саша. — Але ўсё ж неяк няма ў мяне даверу да цябе. І не думаю, што ён раптам з’явіцца.

Мажэна глытнула паветра і пачала гаварыць.

— Слухай, кабета, бо я не буду паўтарацца. Ты яго не знойдзеш? Пашукаю каго іншага. Ты не адна, хто хоча выняць мне вантробы, украсці душу і на гэтым зарабіць.

— Я раблю гэта не дзеля грошай, — запярэчыла Саша.

— Няўжо? — Аса нахіліла галаву, быццам спрытная котка, што разлічвае на сардзінку. — А слава і пашана? Гранты? Паляпванне па спіне? І не кажы мне, што дысертацыя не павялічыць твой заробак. Па-любому павялічыць. Няма ў жыцці нічога, што робіць больш свабодным, чым грошы. Толькі яны маюць значэнне. Калі ты багатая, можаш быць вырадкам, хамам і забойцам. І табе ўсё сыдзе з рук.

— Чаму ж ты не прадасі сваю гісторыю? Напішы кнігу, дай інтэрв'ю тэлебачанню. У Польшчы хапае выдаўцоў без розных там прынцыпаў. Прышлюць да цябе крутога журналіста, які мае такія ж погляды на фінансавыя справы, і ён зробіцца тваім рупарам. Тваё прозвішча на вокладцы надрукуюць большым шрыфтам, чым яго, але гэта не будзе яму перашкаджаць. Кніга ў момант стане бестселерам. Не забудзь толькі прыдумаць кідкую назву. Напрыклад, «Крывая каралева парушае маўчанне». Зноў станеш вядомай, — кпіла Залуска.

Мажэна, аднак, не зразумела іроніі. Палічыла падсмейванне добрай парадай.

— Можа, так і зраблю, — сказала яна ўжо лагодней і працягнула: — Тэлевізійшчыкі звяртаюцца да мяне ледзь не кожны тыдзень. Проста да гэтага часу ніхто не прапанаваў патрэбную суму. А раз ты ўжо падкруцілася і ў нас ёсць агульныя інтарэсы, то, пэўна, старгуюмся. Цану заломваць не варта. Так я думаю. А тое, што я кажу, — чыстая праўда. Халера, хацела б я, каб усё было іначай. Але яно не было. Я мушу дазнацца, хто збаёдаў Ювіту і каго за гэта чакае прад'ява. А грошы мне патрэбныя, каб расплаціцца з маткай Ювіты. Спакой можна купіць. Можна, калі ёсць бабло, — Аса на момант замоўкла, акінула позіркам Сашу. Затым тькнула ў яе бок указальным пальцам з каротка падстрыжаным чысцюткім пазногцем. — У цябе ёсць дзеці?

Саша неахвотна кінула. Ведала, што цяпер пачнецца ціск на літасць. Ёй здавалася, што яна падрыхтаваная і можа адрозніць, дзе праўда, а дзе спектакль.

— Мая старэйшая дачка цяжарная. Буду бабуляй. Як толькі суседзі дазналіся, ператварылі жыццё дзяцей у пекла. Быц-

цам яны вінаватыя, што гэта я іх нарадзіла. Ясна, ім не пашанцавала. Жыццё не хулахуп. Але я не дазволю зламаць іхні лёс, як гэта зрабілі з маім.

Сашы раптам зрабілася шкада Мажэну. Перад ёй цяпер была не псіхпатка, а распачлівая маці. Жанчына, замкнёная ў клетцы, якая, быццам дзікі звер, кідаецца на ўсіх, бо ніколі не знала дабрыві і выжывае як умее. Пра Казьмінську можна было б напісаць асобную дысертацыю. У яе была ахілесавыя пята, да якой Саша хацела дабрацца.

— Я падумаю над гэтым, — суха кінула яна.

Мажэна пакруціла галавой.

— Ты мне не верыш.

— А чаго ты чакала? — засмяялася Саша. — У турме ўсе невінаватыя.

Казьмінська была нядрэннай актрысай: на яе твары з'явілася шчырае расчараванне. Калі яна загаварыла, яе голас дрыжэў.

— Але я праўда яе не забівала. Працэс быў пабудаваны на ўскосных доказах. Павесілі на мяне гэта пад шумок, заадно са справай выпусніка. Так, гэта я забрала яе з-пад дома, але ж не ўкакошыла. Апеляцыю я не падавала, бо не мела бабак на адваката. А цяпер ужо позна рыпацца.

— Ты чакаеш ад мяне немагчымага, — Саша расшпіліла куртку. Цыгарэты ўпалі на падлогу. Яна злавіла позірк, якім Казьмінська ўпілася ў пачак. Саша дастала адну цыгарэту, пакруціла хвіліну ў пальцах, назіраючы краем вока за рэакцыяй Мажэны, а затым схавала і пачала гаварыць: — Ёсць справы, раскрыць якія ніколі не ўдасца. Сама разумееш. Няма цела — няма злачынства. А я не экстрасэнс. Ты нават не ведаеш, як завуць таго мужыка. Альбо не хочаш сказаць. І як ён звязаны з Ювітай. І з табой.

— Калі б мяне выпусцілі, я б знайшла гэтую поскудзь. Ён усё ведае. А можа, і сам гэта зрабіў.

Мажэна зноў замкнулася ў сабе. Ад маці і след прастыў. Яна зноў была Асой.

— Адкуль здымак? — запытала Саша. — Хто табе яго прадаў? Прозвішча.

Казьмінська не збіралася адказваць. На адваротным баку фатаграфіі яна запісала рэгістрацыйны нумар судовай справы. Прасунуўшы здымак пад шклянкой сцяной, лагодна прамовіла:

— Сама пачытай. Пасля вернеш. Я цярплівая. Але мае дзеці чакаць не могуць. Дапамажы, калі нешта можаш.

Саша глянула на фотакартку. Запомніць нумар было лёгка. Справа трапіла ў суд у 2001 годзе. Перавярнуўшы здымак, прыгледзелася да тройцы. Брунету, што сядзеў пасярэдзіне, было ўжо добра за сорак. Але гэта той рэдкі тып мужчын, якія нават у падранай футболцы выглядаюць прыстойна. Моніка клеілася да яго. Але ён зыркаў на Мажэну, а дакладней, у яе глыбокае дэкальтэ. Мажэна не была прыгажуняй, але мела харызму, як тыя смуглявыя замухрышкі з фільмаў Альмадовара, і здымак гэта выдатна перадаваў. Як і тое, што ў яе змяіных вачах прытаіліся лёзы стылетаў. Гэтыя двое не сталі б давяраць адно аднаму, але штосьці паміж імі было. Штосьці нашмат мацнейшае, чым тое, што было паміж гэтым бабнікам і зніклай прыгажуняй. Моніка была маладой і наіўнай — ідэальная здабыча для тых двух драпежнікаў. Залускай здаўся стары выраз: тры асобы могуць захаваць таямніцу, калі дзве з іх мёртвыя. Якая таямніца аб'яднала гэтую тройцу? Саша не была ўпэўненая, што хоча даведацца.

— Не згубі, — папярэдзіла Мажэна. — Копіі ў мяне няма. Мы яго называлі Акулярнікам, бо ён ездзіў на «мерседэсе». Клас Е, мадэль W210. Белы, як шлюбны лімузін. Ён то з'яўляўся, то знікаў. Часам не паказваў носа месяцамі. А пасля прылятаў па некалькі разоў на тыдзень, як абасраўшыся. У тыя часы мала хто меў такую машыну. Нашы кліенты ездзілі на «малюхах»* альбо мелі ўласны трамвай, бо ён спыняўся ля іх пад'езда. Мы не былі дзяўчаткамі па выкліку.

Саша задумалася. Калі Мажэна не хлусіць, значыць, гэта адзіны ключ, які ў яе ёсць. Блеф? Куды насамрэч яна задумала

* «Малюх» (*maluch*) — так праз мініяцюрныя памеры палякі называюць раней папулярны гарадскі аўтамабіль «Фіят-126».

яе ўцягнуць? Залуска не сумнявалася, што цяпер арыштантка згодзіцца паўдзельнічаць у навуковым праекце. Аднак трэба кінуць ёй нейкую прынаду. Інакш тая развернецца — і канец. Варта пачытаць справу, чаму не. Гэта можа быць нават цікава.

— Нічога не абяцаю, — сказала яна, падняўшыся.

Мажэна варухнула плячыма. Мэта дасягнутая. Кручок закінуты. Толькі ці праглыне яго рыба? Гэтага ніколі не ведаеш. Аднак трэба знаць, у які момант прыпусціць туга нацягнутую лёску. І такі момант якраз настаў. Найгоршае ў вядзенні бізнесу — гэта занадта шмат нагаварыць.

— Пакінеш пару цыгарак? Не адбярুць. У мяне дамова з аховай.

Саша паказала напаўпусты пачак. Шчыліна пад шклянкой сцяной была настолькі вузкай, што прыйшлося дастаць усе цыгарэты, сплюшчыць іх і прасунуць тым самым спосабам, якім Маженна прасунула фотаздымак. Адна цыгарэта раструшчылася падчас аперацыі. Аса зыркнула ў аб'ектыў відэакамеры, пасля чаго старанна сабрала тыгунь да апошняй дробкі.

— Як ты здагадалася, што я з паліцыі? — запытала на развітанне Залуска.

Мажэна, занятая хаваннем цыгарэт ва ўшытай пад падкладкай патайнай кішэні, адказала не адразу.

— У цябе на руках порак.

Саша прыгледзелася да таго месца, дзе раней была цёмная палоска. Але цяпер нічога не нагадвала пра паход у цір. Маженна выбухнула дзікім смехам.

— Нечыстакроўная з цябе лягавая. Хапіла добрага блефу — і ты павялася.

Саша не паверыла. Аса не належала да імправізатараў. Відаць, разведала перад спатканнем. Добра падрыхтавалася. Трэба быць з ёй вельмі асцярожнай. Такога цікавага аб'екта даследавання ў Залускай яшчэ не было.

Гайнаўка, 2014 г.

Краўчыха спазнялася, а праз паўгадзіны ў Івоны Бэйнар на Хімічнай, 13, пачнуць збірацца жанчыны, каб спячы каравай. Прадукты для вясельнай выпечкі, тварог у форме сэрца, якім маладыя меліся падзяліцца падчас шлюбнай цырымоніі, ядwabныя стужкі, што мусілі ўпрыгожыць касу нявесты, — усё гэта, купленае жаніхом Івоны і дастаўленае кур'ерам, ляжала, нагадваючы музейныя экспанаты, на адзіным стале ўбогай кватэркі на ўскраіне Гайнаўкі. Тут яна, дваццаціпяцігадовая дзяўчына, вырасла, тулячыся на некалькіх квадратных метрах разам з маці і трыма старэйшымі братамі.

Звычайнай печы Бэйнары ніколі не мелі, але было дамоўлена, што згодна з традыцыяй жаночыя пасядзелкі напярэдадні вяселля адбудуцца ў доме маладой. Такім чынам, палову большага пакоя цяпер займала электрычная печ. Акурат на такіх у італьянскіх рэстаранах выпякаюць самыя вялікія піцы. Калі грузчыкі яе заносілі, збегліся ўсе суседзі, каб паглядзець, што за скарб прывёз Пётр Бандарук будучай цешчы. Расчараваліся, убачыўшы, што гэта не новы халадзільнік ці, прынамсі, абагравальнік. Навошта жыхару гайнаўскага бермудскага трохвугольніка печ на палову хаты? Стаяла цяпер паміж канапай і крывым сталом з ДСП, засланяючы навіюткі тэлевізар, спецыяльна закрыты цэлафанам, каб не запэцкаўся, калі пачнецца замешванне цеста.

Каравай выпякалі адразу пасля сватання. Гэта быў адзін з найважнейшых рытуалаў беларускага вяселля, які забяспечваў маладым удачу, згоднае, плоднае і багатае жыццё. Зрэшты, апошнія Івоне і так было гарантаванае. Бандарук лічыўся, бадай, самым уплывовым чалавекам у горадзе, а калі браць пад увагу абароты яго прадпрыемства і нерухомасць, якой ён

валодаў, то ўваходзіў і ў дзясятку найбольш багатых людзей рэгіёна. Палова жыхароў Гайнаўкі і суседніх вёсак працавала на яго дрэваапрацоўчым заводзе, які спецыялізаваўся на вырабе паркету і лесвіц для экспарту ў Германію і Францыю. Літаральна месяц таму прадпрымальнік распачаў перамовы з нарвежцамі. У кожнай з чатырох цэркваў святары маліліся, каб прадукцыя «Нью-Форэст Гайнаўка» ўрэшце склала канкурэнцыю такому гіганту, як «ІКЕА». Рынак Вялікабрытаніі фірма заваявала яшчэ да таго, як Польшча ўвайшла ў Еўрасаюз. У горадзе не было чалавека, які б не знаў Бандарука, як не было і сям'і, што не жывілася б дзякуючы яму. Нават калі б ён быў найвялікшым грэшнікам, людзі ўсё роўна стаялі б за яго гарой, бо гэта Бандарук дабіўся таго, што першы раз за столькі гадоў узровень беспрацоўя ў горадзе знізіўся да двух працэнтаў. Калі б ён захацеў, то ў адзін момант мог бы стаць бургамістрам.

Івона разгледзелася. Заўтра пераедзе з гэтай каморкі ў выгодні кандамініум у адрэстаўрыраваным чатырохкватэрным доме. Будзе жыць на вуліцы Пілсудскага — самай прыгожай у Гайнаўцы, засаджанай вялізнымі старымі ліпамі. Да гэтага часу яна мусіла пастаянна весці змаганне са старэйшымі братамі за месца пад сонцам. Затое вырасла наравістай і смелай дзяўчынай. З братамі яна справіцца не магла. Не дапамагла ні штурханне, ні плач, ні скаргі маме. Але Івона хутка навучылася пераадоўваць жыццёвыя перашкоды з дапамогай хітрасці. Сваю ролю адыграла і прыроджаная абаяльнасць — яе галоўная зброя. Івона ведала, як выкарыстаць людскія слабасці, таму хутка дабівалася свайго. Бажэна ніколі не станавілася на бок дачкі ў яе сварках з братамі. Зазвычай загадвала ёй падпарадкоўвацца ім, бо сыны прыносілі дадому грошы і мусілі адпачыць пасля працы, добра падсілкавацца, а калі трэба, то і напіцца да непрытомнасці з дружбакамі.

Ніхто з братоў не працаваў легальна, як, зрэшты, і большасць жыхароў іх раёна, што месціўся каля былой фабрыкі па вырабе шкпінару і хімікатаў для кансервацыі драўніны. Ад яе паходзіла і назва вуліцы — Хімічная. Браты Бэйнары га-

дамі стаялі на ўліку ў сацыяльнай службе. Па паперах кожны з іх меў розную ступень інваліднасці, хоць усе трое выглядалі як пушчанскія зубры, а ў адным з падвальных памяшканняў арганізавалі на раёне падпольны баксёрскі клуб «Ватага». Толькі наймалодшы з іх — Рышард, вядомы ў горадзе пад мянушкай Малы Зубр, — змог вывучыцца на токара, хаця пасля вучылішча ні разу не стаў за станок. Уладзіслаў і Ірэнеуш, якіх таксама звалі Зубрамі (адпаведна, Старым і Сярэднім), развіталіся з адукацыяй на другім годзе навучання ў вучылішчы, што рыхтавала моладзь да працы ў полі. Іх выгналі з воўчым білетам пасля таго, як яны ў кабінце старшыні камісіі ўзарвалі сігнальнай ракетай шафу з экзаменацыйнымі білетамі, што прывяло да пажару ва ўсім будынку. Сам старшыня цудам ацалеў, бо якраз сядзеў у прыбіральні насупраць сталавай, дзе нядаўна паабедаў клёцкамі ў грыбным соусе з тушанай на мінулым тыдні капустай. Пакуль ён абжываў сарцір, пажарныя пагасілі агонь, паліцыя арыштавала Зуброў, а на тоўп разявак значна парадзеў.

З таго векапомнага дня браты Бэйнары ніколі больш не турбавалі сябе наведваннем адукацыйных устаноў. Зрэшты, бяды ў гэтым не было, бо яны ўсё адно не збіраліся працаваць у полі. Планавалі разжыцца даведкамі, якія дазволілі б ім атрымліваць дапамогу для беспрацоўных. Але, як высветлілася, адміністрацыя Гайнаўкі паспела ліквідаваць гэты прывілей, пакуль Зубры п'янствавалі з нагоды вечных канікул.

Яны кпілі з сястры, калі пасля ляснога тэхнікума ў Бела-вежы тая марна спрабавала атрымаць вышэйшую адукацыю, але і любілі яе — як суровы разбойнік любіць свайго гадаванца, спрабуючы залашчыць яго да смерці. Братэрскую любоў Зубры выказвалі выключна ваяўнічым спосабам. Напрыклад, накаўтуючы кавалераў сястры альбо падпальваючы хаты яе нядобразычліўцам. Словам, прыбіраючы з дарогі тых, хто, на думку Рыська, Уладзі і Ірка не заслугоўвалі карэннай полькі з прычыны свайго няпольскага паходжання. Паводле такога крытэрыю шансаў на руку Івоны не мела як мінімум семдзесят працэнтаў жыхароў рэгіёна. А ў горадзе ўвогуле жылі пе-

раважна польскія беларусы. Чыстакроўных палякаў тут было як кот наплакаў, і Бэйнары належалі акурат да гэтай меншасці.

Менавіта таму Зубры гучна адзначалі розныя дзяржаўныя святы. Сцягі, транспаранты, футболкі з партрэтамі выклятых жаўнераў — усё гэта браты выраблялі самі: па матчынай лініі ў іх былі мастацкія здольнасці. Іх дзед Гжэгаж Русінук па мянушцы Макака граў і кайфаваў з самім Рышардам Рыдэлем. У Гайнаўку ён прыехаў лячыцца ад алкагольнай залежнасці, але так і застаўся тут, бо пасля заканчэння курса тэрапіі прапіў білет у зваротны бок. Ён вярнуўся ў рэабілітацыйны цэнтр і там, адкрыўшы ў сабе талент жывапісца, пачаў «мазаць» — так ён называў свой новы занятак. У кожным партрэце, які ён намалюваў, нават жаночым, заўсёды ўгадвалася падабенства з аўтарам. Гэта ён за ўклад у мясцовую культуру атрымаў ад горада кватэру на Хімічнай, заплаціўшы сімвалічную суму — адзін злоты. Там ён дажываў свой век, пакуль дактары не выявілі ў яго хваробу Альцгеймера і ён не трапіў у дом для састарэлых. Лячэнне фінансаваў горад, а ў кватэрку пераехала са сваімі дзецьмі яго дачка, лёсам якой ён ніколі не цікавіўся.

Вонкава Зубры таксама былі выліты Макака. Яны вельмі ганарыліся падабенствам і падкрэслівалі гэта, малюючы на гарадскіх сценах псеўдапатрыятычныя графіці. Рабілі яны гэта так элегантна, што калі б дзед быў яшчэ пры памяці, то таксама б імі ганарыўся. Найбольш злавала Зуброў тое, што карэнныя жыхары Гайнаўкі не цанілі іхняга патрыятызму і называлі іх фашыстамі, скінхэдамі альбо проста фанатамі. Хоць бясспрэчным фактам, а нават і свайго роду традыцыяй, было тое, што пасля кожнага матча «Ягелоніі» Зубры вярталіся дадому пасля саракавасьмігадзіннага адпачынку на нарах за сутычкі, бойкі, маляванне свастык на сценах ці, прынамсі, за ўцягванне школьнікаў у такія авантуры. Пад уплывам сям'і Івона раней таксама надзявала скураную куртку альбо талстоўку з надпісам «Слава героям!» і ездзіла з братамі на розныя сходкі, але з таго часу як закахалася ў беларуса, пачала шукаць любую прычыну, абы збегчы ад польскіх партызанаў.

Івоне належаў вугал каля акна. Тут размясціўся вузкі лажак тых часоў, калі Гайнаўскі камбінат па перапрацоўцы драўніны быў яшчэ дзяржаўнай уласнасцю, ламінаваная шафка з ДСП і мяккі пуфік з брыдкімі ўзорамі, у якім Івона трымала ніжнюю бялізну. Былі ў яе таксама некалькі вешалак у глянцавай шафе, якую яна дзяліла з маці, і адна кніжная паліца. Пад ёй дзяўчына прыклеіла тэатральную афішу спектакля Войцеха Томчыка «Я загіну адна» пра Дануту Седзікуўну «Інку» (якая была кумірам Івоны) з Пятай брыгады Віленскай Арміі Краёвай. На кніжнай паліцы даўжынёй у метр дваццаць у два рады стаялі пераважна камедыі і польскія жаночыя раманы Каліцінскай, Фіцнер-Аганоўскай, Віткевіч, Цыглер і Зачыньскай*. І хоць маці Івоны шмат гадоў настойліва выбівала з яе галавы думкі пра каханне, дзяўчына засталася тонкай рамантычнай натурай. У гэтых кнігах яна шукала прыгожыя дыялогі з прадстаўнікамі супрацьлеглага полу і завучвала іх на памяць. Гэтак жа навучылася міргаць і размаўляць з эмацыянальнай выразнасцю. Яшчэ там стаяла адна кніга Іанны Батар**, але Івона не разумела паліаморыі, а таксама ўсе тамы Мілашэўскага***, бо ў свой час яна была закаханая ў Шацкага, уяўляючы, што ў пракурора такі ж твар, як у аўтара рамана. Цяпер яна вырашыла ўвесь свой пасаг, за выключэннем плаката з Інкай і кніг, з радасцю выкінуць на сметнік. Заўтра нічога з гэтага барахла ёй ужо не спатрэбіцца. Яна не забярэ з гэтай кватэры нічога, апроч чырвонага чамадана «Samsonite», купленага, вядома, жаніхом.

Яна паглядзелася ў невялікае, як сшытак, люстэрка, што вісела побач з простым драўляным крыжам і ўсміхнулася, задаволеная сабой. Казалі, што так добра яна яшчэ ніко-

* Малгажата Каліцінска (Małgorzata Kalicińska), Ганна Фіцнер-Аганоўска (Anna Ficner-Ogonowska), Магдалена Віткевіч (Magdalena Witkiewicz), Ганна Цыглер (Hanna Cygler), Марыёля Зачыньска (Mariola Zaczyńska) — сучасныя польскія пісьменніцы.

** Іанна Батар (Joanna Bator) — сучасная польская пісьменніца.

*** Зыгмунт Мілашэўскі (Zygmunt Miłoszewski) — сучасны польскі пісьменнік. Працуе ў дэтэктыўным жанры.

лі не выглядала. Нават у тыя часы, калі насіла на зубах брэкеты і была закаханая ў мясцовага хулігана Квака, які нічым не нагадваў ні Шацкага, ні тым болей Венцкевіча*, але заўсёды апранаўся ў фірменныя шмоткі і ганяў на жоўтым матацыкле. Яна думала, што яны будуць разам да сканчэння свету плюс яшчэ адзін дзень. Але не мінула і тыдня пасля прапановы рукі і сэрца, як Юрку павязалі, а ёй забаранілі наведваць яго ў турме, асцерагаючыся раптоўнай змены паказанняў на судзе. Квака злавiлі ў Нарве, дзе ён выкручваў у адной з пякарняў выпрамнікі. У яго крыві былі сляды псіхатропных рэчываў, а ў кішэні — крадзены айфон. Хутка выявілася, што тэлефон належаў каталіцкаму пробашчу, а той, у сваю чаргу, купіў яго ў гандляра шэрым таварам на мясцовым базары пад назвай «Рубель-пляц». Хоць ніхто сур'ёзна не пацярпеў, грамадскі ціск аказаўся даволі моцным, і Квака закрылі на тры месяцы.

У гэты час Івона, тады яшчэ афіцыянтка «Ляснога дворыка», рэстарана пры беларускім музеі, пазнаёмiлася з Пятром Бандаруком, які заўсёды а трынаццатай прыходзіў туды на абед. Потым ён пачаў з'яўляцца яшчэ і пасля дзевятнаццатай. Займаў столік каля акна, раскладаў працоўныя паперы і ў кампаніі некалькіх кілішкаў зуброўкі, квашанiны альбо селядца з цыбуляй заставаўся аж да закрыцця. Не спрабаваў загаварыць. Толькі праводзіў Івону позіркам, калі тая бегала паміж столікамі. Чаявыя пакiдаў большыя, чым яна зарабляла за тыдзень.

Калі яго кіроўца другі раз падвёз Івону дадому, людзі пачалі шаптацца. Праз тыдзень яна сама дала ім падставу для плётак. Згадзілася паабедаць з Бандаруком у вольны ад працы дзень. Пайшлі ў «Гайнавянку» — самы стары рэстаран у горадзе. Некалі ў ім адзначалі навагоднія святы і ладзілі вяселлі кіраўнікі мясцовай адміністрацыі. Бандарук добра помніў тыя часы. Тады яму было столькі ж, колькі цяпер Івоне. Сёння гэта звычайная забягалаўка з разбаўленым пiвам, якое і блізка не стаяла з бочкай «Дойліда», хоць менавіта такія наклейкі красаваліся на куфлях. Бандарук, аднак, пачуваўся тут больш

* Роберт Венцкевіч (Robert Więckiewicz) — польскі акцёр тэатра і кіно.

камфортна, чым у «Лясным дворыку». З Івонай абыходзіўся па-старасвецку галантна. Цікавіўся, аб чым яна марыць, чаго хацела б дабіцца ў жыцці. Яна расказала яму пра Квака, які разбіў ёй сэрца (бо менавіта так гаварылі пра каханне гераіні кніжак з яе паліцы), а іншых, больш сур'ёзных стасункаў у яе не было. Пакарыла багацея шчырасцю і верай у дабро, як потым ён публічна прызнаўся. У той вечар ён павёў яе ў кіно на фільм пра Якуба Коласа, беларускага паэта. Яна знудзілася да непрытомнасці, затое атрымала ў падарунак кілім ручной работы, які маці ўжо назаўтра занесла на «Рубель-пляц» і прадала за некалькі соцень злотых замежным турыстам.

Потым людзі казалі, што прадпрымальнік проста з глузду з'ехаў праз «палячку з Зуброў», бо не прайшло і двух месяцаў з пачатку яго пасядзелак у «Лясным дворыку», як ён стаў на калена і ўручыў Івоне аксамітную скрыначку. Івона ніколі не скрывала, што мае абавязацельства перад Квакам, але Бандарук запэўніў яе, што не збіраецца ні ўплываць на яе выбар, ні прыспешваць. Папрасіў яе спакойна падумаць над прапановай, узважыўшы ўсе «за» і «супраць». Але тут жа, як той змей-спакуснік, пачаў распытваць, як яна збіраецца жыць далей, і паабяцаў проста фантастычныя ўмовы: будаўнічы ўчастак для старэйшага Зубра, зямлю для двух астатніх братоў, аплату ўсіх даўгоў маці. Такія дробязі, як тэлевізар альбо машына, якую ён гатовы быў даць ім у карыстанне, бо ў яго самога іх некалькі, няма чаго і згадаць. Ён казаў спакойна, па справе і нічога не прасіў узамен. Нават нявіннага пацалунка.

Івоне здавалася, што яму можна верыць, паколькі Бандарук быў паспяховым бізнесменам. З нейкай прычыны для чарговай інвестыцыі ён выбраў яе. Першы раз у жыцці яна адчула сябе чагосці вартым таварам. На нейкі момант яна, праўда, задумалася, але адразу ж злавіла сябе на тым, што замужжа вырашыць усе яе праблемы. Для прыліку яна, аднак, вагалася цэлых дзесяць дзён. Паўставала сур'ёзная дылема: Бандарук — беларус, а яе сям'я прытрымлівалася патрыятычных традыцый. Бэйнары спакон веку былі католікамі, і ў іхняй прыхожай вісеў выцвілы транспарант «Польшча — для

палякаў». Амаль усе Бэйнары, акрамя Івоны, мелі на рахунку канфлікт з правапарадкам праз абразу годнасці ці нацыяналістычныя выкрыкі. Ніводны з Зуброў не пагадзіўся б парадніцца з «кацапам».

Найперш Івона абмеркавала прапанову з маці. Бажэна аж расчырванелася, калі пачула, якія дывідэнды атрымаюць яе дзеці. У адзін з вечароў яна пераканала сыноў, каб тыя не савалі палкі ў колы ні сястры, ні Бандаруку. А сама пад покрывам ночы спаліла за домам стары транспарант. Такім вось чынам Івона вырашыла канчаткова парваць з Юркам.

Яна сказала яму гэта на спатканні адразу пасля таго, як абвясцілі прысуд. Квак атрымаў умоўны тэрмін, і назаўтра яго выпускалі з турмы. Яны была ашаломленая, што ён, пачуўшы навіну, асабліва не перажываў. Не забраў і кельцкі пярсцёнак, які калісьці падарыў ёй.

— Гэта тампак. Ніхто не купіць, — буркнуў Квак. Пасля высмаркаўся ў рукаў і запытаў: — Чаму? Дакладней, чаму ён?

Яна сказала праўду. Што не ўяўляе, як бы яны жылі. Не хоча чакаць яго гадамі. Бо тое, што Юрка вернецца на нары, гэтак жа відавочна, як і тое, што пасля зімы прыйдзе вясна. Не хоча жыць у галечы, ціскацца з ім на зруйнаваных аўтобусных прыпынках альбо ў халупе каля бульбянога поля яго маці. Паклялася, што заўсёды будзе кахаць толькі яго. Квак адказаў, што ўсё разумее, але пакуль не можа ёй прабачыць, бо трохі раз'юшыўся. Яна рыдала, калі ён выходзіў з пакоя для спатканняў.

Перад ёй Квак прыкідваўся суровым героем з баевіка «Сабакі», але ў той жа дзень павесіўся на ручцы дзвярэй турэмнай кухні. Яго выратавалі і пакінулі пад наглядам яшчэ пару дзён. Псіхологу ён тлумачыў, што яму здрадзіла жанчына, і таму лепшага выйсця, чым зрабіць харакіры і ўратаваць свой гонар, ён не знайшоў. Сакамернікам завяшчаў адпомсціць нявернай. Людзі казалі, што як толькі ён выйдзе, то спаліць дом Бэйнараў альбо пусціць з дымам тартак Бандарука. Плётка хутка распаўзлася. У першы тыдзень Квака на свабодзе паліцыя не спускала з яго вачэй. Але той быў па-

слухмяны як немаўля. Толькі два разы выйшаў з дома: першы — у пункт пракату па новую гульню для «Play Station», другі — па матэрыяльную дапамогу ў аддзел сацыяльнай службы. Але калі органы ўнутраных спраў спынілі назіранне, Бэйнары па-ранейшаму былі гатовыя да крывавай бітвы. Клікнулі хлопцаў з банды Ігара Пятніцы, былога збройніка і мясцовага крымінальнага аўтарытэта, каб тыя пасачылі за парадкам на Хімічнай. Квак не аб'яўляўся. Ніхто паблізу не чуў і рокату яго матацыкла. Івона праплакала дзесяць начэй, спаліла палову кніг пра каханне і напісала заяву аб звальненні з «Ляснога дворыка». А на наступны дзень згадзілася выйсці за прадрымальніка.

Аднак яна па-ранейшаму насіла на пальцы падарунак Квака. Побач з новым заручальным пярсцёнкам, аздобленым вялікім, як гарох, брыльянтам, ад Пятра.

— На памяць аб вяртанні розуму, — казала яна. — Каб шчасце больш ніколі не ўдарыла мне ў галаву.

Маці заўсёды ёй паўтарала: у жанчыны можа быць толькі трое мужчын, якія запомняцца на ўсё жыццё. Рэшта — пустая рамантыка і флірт, што паступова выветрываюцца з памяці. Першы мужчына з'яўляецца ад дурасці, другі — ад розуму, трэці — ад кахання, але звычайна толькі ўвосень жыцця. Івоне было дваццаць пяць, і яна знаходзілася на другім этапе.

Цяпер яна прычэсвала кароткія валасы з грыўкай а-ля Ума Турман з «Крымінальнага чытва», да якіх заўтра з нагоды вяселля цырульніца прычэпіць накладку таго ж колеру. Чорную, як эбенавае дрэва, касу з натуральных валасоў, таўшчынёй з кулак, з уплеценымі каляровымі стужкамі замовілі ва Украіне. Відаць, тамтэйшыя жанчыны забяспечваюць парыкамі найвышэйшага гатунку ўвесь Еўрасаюз. Кажуць, «славянскі блонд» лягчэй за ўсё фарбаваць, а пазней і даглядаць.

— Валасамі, як і дупамі, гандлююць ад безграшоўя, — зрабіла простую выснову Бажэна. Сама яна, калі была маладой, практыкавала абодва гэтыя спосабы паляпшэння фінансавай сітуацыі. Больш за тое, яна дадала, што не разумее, чаму яе дачка ўвесь час падразае ў цырульні валасы ды яшчэ плаціць